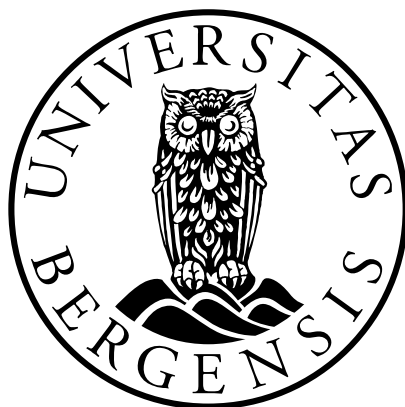

Forholdet mellom det strafferettslige legalitetsprinsippet, rettsstridsreservasjoner og sammenlignbare begreper

*Hva betyr «utilbørlig» for domstolenes
skjønnsmargin ved tolkning av vilkåret
«slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd»
i straffeloven § 181 første ledd?*

Kandidatnummer: 114

Antall ord: 13 300

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2023

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	4
1.1 Problemstilling og tema	4
1.2 Aktualitet	4
1.3 Introduksjon til legalitetsprinsippet	5
1.4 Struktur og fremgangsmåte	6
2. Klarhetskravet	7
2.1 Legalitetsprinsippet krav til presisjon	7
2.1.1 Klarhetskravet i GrL § 96 VS. Klarhetskravet i EMK art. 7	7
2.1.2 Klarhetskravets innhold	8
2.2 Nærmere om forholdet mellom klarhetskravet og lovtolkning	9
2.3 Utvidende tolkning til gunst for tiltalte	12
3. Ordlyden	13
3.1 En metodisk bemerkning	13
3.2 «Slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» tolket isolert	14
3.3 «Utilbørlig», en form for rettsstridsreservasjon?	15
3.4 Kan vilkårets rettslige kontekst belyse bestemmelsens rekkevidde?	17
3.4.1 Straffeloven § 181 første ledd, i sin helhet	17
3.4.2 Bestemmelsens plassering i straffeloven	18
4. Forarbeid	19
4.1 En metodisk bemerkning	19
4.2 Forarbeider til straffeloven § 181	20
4.3 Straffeloven 1902 § 350	21
4.4 Tolkningsbidrag fra forarbeider som behandler samme begrep i andre lover	22
4.4.1 Løsgjengerloven	22
4.4.2 Politiloven	23
5. Rettspraksis	25

5.1 Målet med kapitlet, og noen begrensninger i omfang	25
5.2 Rettspraksis om «utilbørlig»	26
5.3 Rettspraksis om tilbørlig	29
6. Oppsummering av strl. § 181 i lys av de gjennomgåtte rettskildene	30
7. Typetilfellet demonstrasjoner	32
8. Avsluttende bemerkninger	36
Litteraturliste	40
Lover og Forskrifter	40
Forarbeid	41
Domsregister	41

1. Innledning

1.1 Problemstilling og tema

Oppgavens problemstilling er hva «utilbørlig» betyr for domstolenes skjønnsmargin ved tolkning av vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» i lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.) § 181 første ledd.

«Utilbørlig» er et vidt begrep som gir domstolene større skjønn ved anvendelse av bestemmelsen. I denne oppgaven skal det vurderes hvordan forholdet mellom det strafferettslige legalitetsprinsippet og utvidende tolkning av vage unntak, som rettsstridsreservasjoner, til gunst for tiltalte, stiller seg for begrepet «utilbørlig».

I denne oppgaven skal jeg se på hvilke hensyn som begrunner det strafferettslige legalitetsprinsippet, med fokus på hvordan og hvorfor legalitetsprinsippet begrenser tolkningsmulighetene ved straffebestemmelser. I lys av dette skal det videre vurderes hvor fritt domstolene står ved tolkning av «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» i strl. § 181 første ledd, og hvor mye fritt skjønn domstolene kan benytte når de vurderer om noe er «utilbørlig». Målet er å illustrere i hvor stor grad hensynene bak legalitetsprinsippet også gjør seg gjeldende ved tolkning av vage kvalifiserende begreper, og om det er en mulighet for å tolke slike begreper til gunst for tiltalte, som er rettssikkerhetsmessig problematisk.

1.2 Aktualitet

Det er nødvendig med en viss grad av vaghet i de fleste straffebestemmelser. Dette vil forklares nærmere senere i oppgaven, men kort oppsummert åpner vag ordlyd blant annet for at en bestemmelse kan holde tritt med samfunnsutvikling i stedet for at lover må oppdateres hele tiden. En viss grad av vaghet gjør også at strafferetten ikke enten blir for omfattende og uoversiktlig, eller alternativt full av smutthull.

Vage straffebestemmelser gir imidlertid domstolene økt skjønn ved anvendelse av strafferetten. Det er riktignok et grunnleggende rettslig prinsipp at like tilfeller skal behandles likt. Vagheten i en bestemmelse kan derimot føre til at det blir vanskelig å avgjøre hvor like to tilfeller er, eller om de er ulike nok til å fortjene ulik behandling. Det er opp til domstolenes skjønn å svare på disse spørsmålene.

Det strafferettslige legalitetsprinsippet bygger derimot som jeg kommer inn på senere, på hensynet til forutberegnelighet. For at det skal være mulig for allmennheten å vite hvilke handlinger som medfører risiko for straff må domstolenes skjønn være noe begrenset. Det er derfor av rettssikkerhetsmessig interesse å se hvor stor skjønnsmargin «utilbørlig» gir domstolene etter strl. § 181.

1.3 Introduksjon til legalitetsprinsippet

Kort forklart er legalitetsprinsippet et prinsipp om at enhver myndighetsutøvelse som medfører inngrep i rettssfæren til landets borgere, må ha uttrykkelig hjemmel i lov. I norsk rett har vi et strafferettslig og et forvaltningsrettslig legalitetsprinsipp. Det relevante for denne oppgaven er det strafferettslige legalitetsprinsippet, som er kodifisert i lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven – GrL.) § 96. Paragrafen slår fast at «ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom».

Et lignende lovkrav følger av Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950 (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen – EMK) artikkel 7. Konvensjonen gjelder som norsk rett jf. lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven – mrl.).

Idéen om at staten må forankre sin myndighet og maktbruk overfor borgere i lov var argumentert for allerede av filosofen Aristoteles, det var også en av de sentrale tankene som motiverte den franske revolusjonen.¹ Det har altså lenge vært en utbredt interesse for idéen om et lovkrav. Det kan blant annet begrunnes i at et lovkrav bidrar til å verne om flere, helt sentrale verdier i et demokratisk samfunn. Mest sentralt skal lovkravet sikre at retten er forutberegnelig, og dermed sikre en vesentlig side av folkets rettssikkerhet. Videre gir lovkravet demokratisk legitimitet til statlige inngrep, og det bidrar til å sørge for at loven praktiseres likt. I tillegg bidrar et lovkrav til å gjennomføre maktfordelingsprinsippet, ved at den dømmende makt bare kan tilkjenne straff i tilfeller som lovgiver har valgt å gjøre straffbare.²

¹ Skjerdal (1998) s. 3

² Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 62. Bokens 3. utgave lanseres 8. august i år, jeg har ikke klart å få tak i en tidlig kopi av boken, og bruker derfor 2. utgave i oppgaven.

Som sagt er forutberegnelighet det viktigste hensynet legalitetsprinsippet ivaretar. Ideelt sett skal legalitetsprinsippet gi en garanti for at om en person gjør seg kjent med loven, og respekterer den, skal hen ikke risikere å bli straffet. For at dette skal være mulig er det essensielt at loven er presis og tydelig nok til å formidle hva som er, og hva som ikke er straffbart. En kan dermed se hvorfor legalitetsprinsippet må inneholde et presisjonskrav, som en del av lovkravet. Det er sikker rett at et slikt presisjonskrav følger både av lovkravet i Grunnloven § 96 og i EMK art. 7 nevnt over.³ Jeg skal redegjøre nærmere for disse presisjonskravene i oppgavens kapittel 2.

Jeg nevner avslutningsvis at lovkravene i Grunnloven og i EMK ikke er tilsvarende hverandre. I utgangspunktet vil kilder som omhandler den ene ikke automatisk ha overføringsverdi på den andre. Det kommer derimot frem i oppgavens kapittel 2.1 er presisjonskravene i disse lovkravene er likestilte i norsk rett. Forskjellen mellom lovkravene er derfor uten betydning for denne oppgaven, og vil ikke behandles utover det som sies i kapittel 2.1.

1.4 Struktur og fremgangsmåte

En stor del av oppgaven handler om hvordan strl. § 181 skal forstås, med fokus på hva som ligger i «utilbørlig». For å besvare dette må det foretas en lovtolkning. Oppgaven vil for det meste være strukturert på samme måte som lovanvendelsesprosessen, slik at lovtolkningen i oppgaven har en naturlig og kjent gjennomgang som er lett å følge.

Først vil kapittel 2 imidlertid være en presentasjon og utdypning av klarhetskravet som følger av det strafferettslige legalitetsprinsippet. Klarhetskravet stiller krav til at ordlyd ikke kan være for vag, og stiller dermed et viktig bakteppe ved tolkning av en vag straffebestemmelse.

Kapittel 3 vil i tråd med alminnelig norsk lovtolkning fokusere på ordlyden. Kapittel 4 vil være en gjennomgang av forarbeid, hvor det vil undersøkes om ordlydstolkningen kan suppleres med nyttige tolkningsbidrag. Kapittel 5 inneholder en gjennomgang av relevant rettspraksis som viser hvordan strl. § 181 første ledd har utviklet seg, målet med kapitlet er å undersøke hvordan bestemmelsen faktisk brukes. I kapittel 6 vil det gis en kort oppsummering av rettstilstanden slik den fremkommer av de tidligere kapitlene, dette

³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 66

kapittelet avrunder tolkningen av «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» i strl. § 181 første ledd. Kapittel 7 bruker demonstrasjoner som et typetilfelle for å illustrere de poengene som er blitt presentert tidligere i oppgaven, mens kapittel 8 består av mine egne tanker de lede ferenda.

Selv om en del av oppgaven er delt opp etter rettskilder er dette ikke ment som mer enn et uttrykk for hvilke kilder det er hovedfokus på. Hvert kapittel vil benytte også andre kilder for å belyse kapittelets primærkilde. Ellers ville oppgaven fort blitt for rigid og oppstykket til å være komfortabelt leselig, og uten å fortløpende bruke kildene til å belyse hverandre ville oppgaven kunne mistet viktige nyanser.

2. Klarhetskravet

2.1 Legalitetsprinsippets krav til presisjon

2.1.1 Klarhetskravet i Grl. § 96 VS. Klarhetskravet i EMK art. 7

Som nevnt over innebærer legalitetsprinsippet et klarhetskrav, som krever at ordlyden er tilstrekkelig presis. Paragraf 2 i den tyske straffeloven, slik den var i 1935, kan brukes som eksempel for å illustrere viktigheten av et presisjonskrav. Paragrafen bestemte at det som «etter grunntankene i en straffelov og etter folkets sunne rettsfølelse fortjener straff» kan straffes. Dermed var domstolene fri til å avgjøre hvem som skulle straffes nærmest fritt fra sak til sak. En slik regel vil ikke bare føre til at strafferetten blir nesten helt uforutberegnelig, men også at domstolen får en nær lovgiverrolle ved å selv avgjøre hva som er straffbart.⁴

Den tyske straffeloven § 2 var, som vi ser, åpenlyst for lite presis. Det er imidlertid mindre åpenlyst hvor presis en bestemmelse er nødt til å være. Spørsmålet har vært oppe i høyesterett en rekke ganger. Tidligere var klarhetskravet regnet å være noe mildere etter norsk rett enn etter EMK. Et klassisk eksempel på at høyesterett strekker ordlyden lenger enn hva som ville vært akseptabelt etter EMK art. 7 er Passbåtdommen. I passbåtdommen kom høyesterett til at en 17 fots passbåt som var ført i beruset tilstand, var å regne som «skip». Passbåten falt ikke naturlig inn under ordlyden «skip», men ble likevel regnet som

⁴ Ibidem.

skip fordi båtens farepotensiale grunnet motorens kraft tilsa at den aktuelle bestemmelsen gjorde seg gjeldende for passbåten.⁵

I dag er imidlertid utgangspunktet at presisjonskravet i Grunnloven tilsvarer presisjonskravet i EMK, som nevnt kort i innledningen. Dette følger av Hønsenhauk II, hvor Høyesterett konkluderte med at det ikke kunne innfortolkes et krav om at felling av fredet dyr bare er straffefri dersom avlivingen «må anses påkrevd» etter naturmangfoldloven § 17, selv om et slikt krav ikke følger naturlig av ordlyden.

Høyesterett foretok en gjennomgang av nyere praksis i Hønsenhauk II, og konkluderte med at presisjonskravet etter Grl. § 96 er blitt like strengt som presisjonskravet i EMK art. 7.⁶ Ettersom kravet var blitt gradvis strengere i norsk rett frem til Hønsenhauk II, kan en spørre om ikke kravet i årene etter 2014 har fortsatt å bli strengere, og dermed i dag er strengere enn kravet etter EMK. Det er derimot ikke holdepunkter for at en slik utvikling har funnet sted.

At høyesterett er blitt stående ved utgangspunktet fra Hønsenhauk II ser man blant annet i HR-2020-2019-A, hvor retten under dissens konkluderte med at vegtrafikkloven § 31 sitt forbud mot bruk av mobiltelefon «under kjøring» ga klar nok hjemmel til å straffe en mann som brukte mobiltelefonen mens bilen sto stille i kø. I dommens avsnitt 15 sier høyesterett direkte at rekkevidden av klarhetskravet i Grl. § 96 er sammenfallende med vernet i EMK art. 7, og henviser til Hønsenhauk II. Jeg vil derfor i det videre benytte kilder fra høyesterett og den europeiske menneskerettighetsdomstolen om hverandre for å belyse presisjonskravets innhold.

2.1.2 Klarhetskravets innhold

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen uttaler seg om klarhetskravet i en rekke dommer, for eksempel *Cantoni v. Frankrike*. I saken hadde eieren av et fransk supermarked blitt dømt til å betale en bot for ulovlig salg av helsekostprodukter, med hjemmel i en bestemmelse som forbød salg av produkter som kunne brukes til «(...) treating or preventing disease in human beings.». EMD konkluderte i saken med at bestemmelsen ikke var for generell til å kunne anvendes på salg av helsekostprodukter. Et

⁵ Rt. 1973 s. 433 (Passbåt)

⁶ Rt. 2014 s. 238 A (Hønsenhauk II), punkt 15-18

vesentlig argument for at klarhetskravet i EMK art. 7 ikke var brutt, var at nasjonal rettspraksis klargjorde bestemmelsens innhold. Hensynet til forutberegnelighet var dermed tilstrekkelig ivaretatt. Om klarhetskravet sa EMD at presisjonskravet er oppfylt når en person:

«can know from the wording of the relevant provision [...] and, if need be, with the assistance of the courts' interpretation of it, what acts and/or omissions will make him criminally liable».⁷

Det stilles altså et ganske strengt krav til ordlyden, men samtidig fremheves relevansen av tidligere tolkninger i rettspraksis. Klarhetskravet er ikke ment å hindre domstolenes adgang til å tolke bestemmelser. Klarhetskravet er heller ikke ment å stenge for at rettspraksis gradvis utdyper en bestemmelses innhold, som EMD sier i for eksempel *Kononov v. Latvia*.⁸ Fra disse uttalelsene ser vi at manglende presisjon i en bestemmelses ordlyd kan repareres gjennom at domstolene oppklarer innholdet.

På den andre siden sa høyesterett i *Segway*-dommen at selv ikke en helt tydelig lovtekst er nok til å oppfylle klarhetskravet, dersom andre rettskilder medfører at regelen anvendes på en sak som ikke rimelig kan forventes ut ifra ordlyden.⁹ Domstolenes tolkning av en bestemmelse kan altså medføre at bestemmelsen blir tilstrekkelig presis, men også til at den slutter å være det. Ordlydens innhold setter altså grensene for domstolenes adgang til å tolke en bestemmelse. Høyesterett oppsummerer dette godt i *Eksportkontroll*-dommen. Det uttales i dommen at «innholdet i straffebestemmelser må kunne klargjøres fra sak til sak», likevel slik at «bestemmelsens kjerne etter denne tolkningsprosessen forblir den samme slik at hensynet til forutberegnelighet ivaretas».¹⁰

2.2 Nærmere om forholdet mellom klarhetskravet og lovtolkning

Selv om klarhetskravet stiller et strengt krav til presis ordlyd, har EMD spesifisert at en bestemmelse ikke må være «absolutely precise».¹¹ En må kunne ha bestemmelser som til en viss grad er vage for å unngå uoversiktlige eller for omfattende regelverk, og for å holde tritt med samfunnsutviklingen. Å gjøre alle straffebestemmelser absolutt presise

⁷ *Cantoni v. France* [J] 1996, no. 17862/91, punkt 29

⁸ *Kononov v. Latvia* [GC] 2010, no. 36376/04, punkt 185

⁹ HR-2016-2228-A (*Segway*), punkt 30

¹⁰ HR-2019-900-A (*Eksportkontroll*), punkt 32

¹¹ *Kokkinakis v. Greece* [J] 1993, no. 14307/88, punkt 40

ville sannsynligvis heller ikke vært mulig. Det er derfor naturlig at uttalelsen fra Cantoni v. Frankrike vist til over, åpner for at domstolenes tolkning kan kompensere for en viss grad av vag ordlyd.

Som vist over virker det likevel som om domstolenes adgang til å tolke en bestemmelse begrenses av ordlydens rekkevidde, jf. Eksportkontroll-dommens uttalelse om at bestemmelsens kjerne må forbli den samme. Spørsmålet er derfor i det videre hvilke begrensninger klarhetskravet legger på domstolenes tolkningsadgang ved tolkning av vage bestemmelser, og på hvilke måter domstolene kan presisere og utvikle en bestemmelse.

Det er klart at domstolene kan foreta objektive tolkning av en bestemmelse. Det må også være klart at domstolene fritt kan foreta presiserende tolkninger. Der en bestemmelses innhold er uklart på grunn av vag ordlyd kan domstolene klargjøre hva bestemmelsen er ment å dekke, og hvilke tilfeller som naturlig dekkes av ordlyden, men som det ikke er meningen at bestemmelsen skal gjelde for.

Den viktigste begrensningen klarhetskravet medfører på domstolenes tolkningsadgang er at klarhetskravet begrenser adgangen til å tolke et straffebed utvidende, til tiltaltes ugunst. Det vil si å tolke en bestemmelse slik at et tilfelle som ligger i grensen av, eller rett utenfor den naturlige ordlyden, likevel dekkes av bestemmelsen. Begrensningen fremgår blant annet av Rt. 2012 s. 313 hvor høyesterett i avsnitt 29 uttalte at det ikke er avgjørende hva lovgiver må ha ment, dersom lovgiverintensjonen ikke kom tydelig til uttrykk i lovteksten. I dommen som gjaldt økonomisk kriminalitet konkluderte Høyesterett med at strl. § 317 andre ledd mot selvvasking, ikke rammer sikringshandlinger som i tid kommer før primærlovbruddet, slik § 317 første ledd om hvitvasking gjør. Høyesterett uttalte videre at manglende støtte i ordlyden ikke avhjelpest av at forholdet er klart straffverdig, og at lovgiver utvilsomt ønsket å ramme det. Standpunktet er fulgt opp i senere rettspraksis.¹²

På den andre siden er det ikke et inngrep fra myndighetene å bli frikjent. Hensynet til forutberegnelighet kommer derfor ikke på spissen. Altså begrenser ikke legalitetsprinsippets klarhetskrav domstolenes adgang til å tolke en straffebestemmelse utvidende, der dette er til gunst for tiltalte. Dette er imidlertid et poeng jeg kommer til å drøfte nærmere, i kapittel 2.3 under.

¹² Høyesterett viser til uttalelsene fra Rt. 2012 s. 313 i Hønschauk II avsnitt 18. I HR-2016-1836-A avsnitt 14 bekrefter høyesterett igjen at straffeansvar ikke kan ilegges ut over de tilfellene som dekkes av ordlyden.

Legalitetsprinsippet medfører også et forbud mot analogisk tolkning. Av samme grunn som for utvidende tolkning gjelder forbudet ikke analogisk tolkning som er til gunst for tiltalte. Å tolke en bestemmelse analogisk vil si å anvende en lovregel på et tilfelle som ikke i det hele tatt omfattes av ordlyden, fordi tilfellet ligner nok til at hensyn taler for at bestemmelsen likevel kan eller bør omfatte tilfellet.¹³

Forbudet mot analogisk tolkning vises blant annet i HR-2016-1458-A (Haxi). Dommen handler om tre personer som ble bøtelagt for å tilby persontransport mot betaling, fordi de tiltalte ikke hadde løyve jf. yrkestransportloven § 4. Spørsmålet var om bestemmelsen var anvendelig på tilfellet. Yrkestransportloven § 4 slår fast at den som utfører persontransport mot vederlag på lignende måte som en drosje må ha løyve, dersom tilbudet om transport er gitt allmennheten på offentlig plass. Problemet var at de tiltalte ga sitt tilbud om transport gjennom en app, som ikke naturlig dekkes av ordlyden i bestemmelsen.

Høyesterett konstaterer kort i dommens avsnitt 8 at lovkravet i Grl. § 96 og EMK art. 7 utelukker straff per analogi, med en henvisning til flere tidligere dommer som behandler lovkravet, deriblant den nevnte Hønsehauk II. Høyesterett konkluderer i Haxi-dommen med at yrkestransportloven § 4 ikke kan anvendes analogisk. Høyesterett nevner at det kan være ulike synspunkt av hvilken regel som bør gjelde for tilfellet, men konstaterer at å avgjøre hva som bør være straffbart er opp til lovgiver.

Et forbud mot analogisk tolkning er naturlig. En utvidende tolkning strekker ordlyden i en bestemmelse til å dekke et tilfelle som ikke dekkes av den mest naturlige forståelsen av ordlyden. Analogisk tolkning vil derimot medføre at det konstrueres en helt en ny regel for et konkret tilfelle, basert på en urelatert eksisterende lovregel. Det vil være tilnærmet umulig for en tiltalt i en rettssak å være forberedt på at retten konstruerer en ny regel for det konkrete tilfellet, det er dermed hensynet til forutberegnelighet som begrunner forbudet mot analogisk tolkning.

Det er imidlertid ikke sikkert at det er hensiktsmessig å operere med et så klart skille mellom utvidende og analogisk tolkning. Som sagt vil analogisk anvendelse av et straffebud være svært lite forutberegnelig. Å bruke en bestemmelse som følge av utvidende tolkning er likevel ikke mye mer forutberegnelig for tiltalte. Tolkningsresultatet vil fremdeles være utfor hva bestemmelsens ordlyd normalt skulle tilsi. Fra perspektivet til

¹³ Nygaard (2004) s. 237-238 og 240-241

tiltalte vil det dermed kunne fremstå som at også utvidende tolkning i realiteten konstruerer en ny regel, på samme måte som analogisk tolkning gjør.

2.3 Utvidende tolkning til gunst for tiltalte

Som nevnt under forrige punkt begrenser ikke klarhetskravet rettsanvenderens adgang til å tolke en straffebestemmelse utvidende, så lenge dette er til gunst for tiltalte. At en straffebestemmelse tolkes utvidende til gunst for tiltalte vil si at en handling som etter alminnelig forståelse av loven skulle vært straffbar, etter tolkningsprosessen ikke blir stafflagt. Om en straffebestemmelse etter tolkningsprosessen ikke anvendes på et tilfelle selv om tilfellet naturlig dekkes av ordlyden, er det imidlertid ikke tale om en utvidende, men en innskrenkende tolkning av bestemmelsen. Det er likevel mulig å tolke en straffebestemmelse utvidende til gunst for tiltalte. Eksempelvis inneholder flere straffebestemmelser en form for unntak, dersom unntaket tolkes utvidende, blir resultatet det samme som når hovedregelen tolkes innskrenkende.

Rettsstridsreservasjoner er en klassisk type unntak i strafferetten. Ord som «ulovlig», «rettsstridig» eller «uberettiget» i en bestemmelse er vanlige eksempler på rettsstridsreservasjoner. Ordene står ofte foran en handlemåte, og fungerer som en slags kvalifisering for å sørge for at bestemmelsen ikke får utilsiktet vid rekkevidde.¹⁴ Det følger av forarbeidene til straffeloven at meningen med slike rettsstridsreservasjoner som regel er å markere at det kan være nærliggende å anvende en straffefrihetsgrunn, eller å gi anvisning på at bestemmelsen bør tolkes innskrenkende, slik at en bestemmelse ikke favner for vidt.¹⁵ Rettsstridsreservasjoner gjør ofte en bestemmelses ordlyd vagere. Ved å kunne velge å tolke rettsstridsreservasjoner utvidende har domstolene en viss mulighet til å velge hvilke tilfeller en bestemmelse skal anvendes på.

Isolert sett kan en slik økt tolkningsfrihet virke problematisk i lys av klarhetskravet som følger av legalitetsprinsippet. Vage unntaksregler gir imidlertid, som vi ser, bare domstolene økt mulighet til å tolke utvidende til gunst for tiltalte. Slik tolkning vil aldri føre til at noen blir straffet uten å forvente det, og hensynet til forutberegnelighet gjør seg

¹⁴ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 147-148

¹⁵ Ot.prp nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), s. 21-22

derfor ikke gjeldende. Det må imidlertid bemerkes at dersom en bestemmelse er for generell eller vag, og derfor naturlig favner svært vidt, vil det ikke være naturlig å si at bestemmelsen kan tolkes utvidende. Spørsmålet i slike tilfeller blir heller om bestemmelsen tolkes innskrenkende hver gang den ikke anvendes på et konkret tilfelle.

En kan likevel stille spørsmål ved om det er helt riktig å si at utvidende tolkning til gunst for tiltalte aldri fører til at noen blir straffet uten å forvente det. Det er viktig å være oppmerksom på at domstolenes adgang til å tolke en unntaksregel utvidende, ikke medfører en plikt til å gjøre det. Tiltalte sitt konkrete behov for forutberegnelighet vil riktignok ikke gjøre seg gjeldende når en unntaksregel tolkes utvidende til gunst.

Usikkerheten rundt når en unntaksregel vil bli tolket utvidende, og når den ikke vil bli tolket utvidende, medfører derimot at det blir vanskelig for samfunnets øvrige medlemmer å forutberegne sin rettstilstand. En kan dermed si at hensynet til forutberegnelighet likevel gjør seg gjeldende også ved utvidende tolkning til gunst for tiltalte, på grunn av forskjellen mellom tiltaltes konkrete behov for forutberegnelighet, og allmennhetens generelle behov for forutberegnelighet.

Domstolenes adgang til å kunne velge å tolke unntaksregler utvidende, og dermed begrense rekkevidden av straffelovens handlingsnormer, kan også være problematisk med tanke på maktfordelingsprinsippet. En kan for eksempel se for seg at domstolene konsekvent tolker visse unntaksregler utvidende, og dermed effektivt lager nye hovedregler. Alternativt kan domstolene velge å konsekvent ikke tolke visse unntaksregler utvidende, og dermed selv avgjøre hvilke straffebestemmelser som skal ha videst nedslagsfelt. Det ble nevnt i innledning at lovkravet bidrar med å gjennomføre maktfordelingsprinsippet, ved at lovgiver bestemmer hva domstolene kan straffe noen for. Vi ser fra eksemplene som nå er gitt at det er teoretisk mulig for domstolene å til en viss grad selv bestemme hva de kan straffe noen for, via kreativ og målrettet bruk av adgangen til å tolke straffebestemmelser utvidende, til gunst for tiltalte.

3. Ordlyden

3.1 En metodisk bemerkning

Straffeloven er skrevet for at allmennheten skal kunne vite hvilke handlinger som er straffbare. Av den grunn må det antas at straffeloven er ment å bli forstått slik

allmennheten vil lese og forstå den. I dette kapitlet vil det derfor tas utgangspunkt i objektiv tolkning etter alminnelig norsk språkforståelse. Der det er usikkerhet rundt hvordan et ord skal forstås vil det i første rekke benyttes alminnelige ordbøker for å oppklare betydningen. Tvetydighet vil fremlegges, men det er ikke et poeng å oppklare hvilken betydning som er mest riktig, at allmennheten vil se ordlyden som tvetydig er i tilfellet det interessante i seg selv.

3.2 «Slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» tolket isolert

Straffeloven § 181 første ledd, lyder:

- «Med bot eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som ved slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd forstyrrer
- a. den alminnelige fred og orden,
 - b. lovlig ferdsel,
 - c. omgivelsenes nattero, eller
 - d. omgivelsene på et sted hvor han uberettiget forblir tross pålegg om å fjerne seg.»

Bestemmelsens hovedvilkår er «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd». Bruken av ordet «eller» tilsier at det er alternative vilkår. For å tolke hovedvilkåret må det derfor tas stilling til hva vært alternative vilkår betyr.

«Slagsmål» er det enkleste vilkåret å tolke. Det er klart fra alminnelig språklig forståelse at «slagsmål» er fysiske konfrontasjoner mellom personer. Vilkårets grenser er isolert sett noe uklare, som for eksempel om det kreves en viss mengde personer eller en viss alvorlighetsgrad av vold, men begrepets kjerne er klar.

Alminnelig språklig forståelse av «støy» er uønsket lyd. «Støy» kan være lyder som er plagsomme eller forstyrrende, som høye lyder fra et konstruksjonsområde eller fra anleggsarbeid. Lyden må derimot ikke være høylytt eller plagsom for å være støy. Bakgrunnslyd som gjør det vanskelig å skille ut den lyden en ønsker å fokusere på er også naturlig å kalle «støy». Det kan for eksempel være den samlede lyden fra en trafikkert bilvei, eller den generelle summingen som kommer av at et bygg er fylt med ulike grupper personer som prater sammen. Det er også mulig å tolke «støy» til å ikke bare gjelde lyd, men også visuell støy. Visuell støy vil si visuelle elementer som oppleves masete eller distraherende, som når det blafrer hvite prikker over en eldre tv-skjerm.

Hvis vi først ser «annen [...] atferd» isolert er dette et begrep nærmest helt uten begrensninger. Det lar det være opp til domstolene å avgjøre hvilke handlinger som bør være straffbare etter bestemmelsen, basert på hensynene bestemmelsen bygger på. En slik tolkning har ganske klar motstand fra presisjonskravet. At domstolene kan anvende bestemmelsen på en handling fordi hensyn tilsier at det burde være mulig, ikke fordi det følger tydelig av ordlyden, minner om analogisk tolkning som beskrevet over.

Det er imidlertid ikke meningen å forstå «annen [...] atferd» isolert, ettersom «annen» i norsk språkbruk refererer til noe som tidligere ble sagt. Ser vi derfor på setningen «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» samlet, betyr bruken av «annen» at «slagsmål» og «støy» er eksempelhandlinger, men at også andre handlinger er ment å være dekket. Sentralt er ordet «utilbørlig» som setter terskelen for hvilke handlinger som dekkes av § 181.

3.3 «Utilbørlig», en form for rettsstridsreservasjon?

Fra å tolke vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» isolert ser vi at «utilbørlig» brukes som en slags kvalifikasjon for hvilke typer handlinger som skal være straffbare etter strl. § 181 første ledd. I dette delkapittelet er målet å se hva som menes med «utilbørlig».

«Utilbørlig» er ikke et begrep som brukes mye i det daglige. For å gi en god forståelse av hva det betyr vises det derfor til ordbøker. En utilbørlig handling defineres som «noe som ikke bør skje», eller noe som er «upassende» eller «utillatelig», i Cappelens norske ordbok fra 2006.¹⁶ Noen vanlige synonymer til utilbørlig er «forkastelig», «ulovlig», «umoralsk» og «uverdigg». ¹⁷ «Utilbørlig» har tydelig en moralsk dimensjon, som kan gi uttrykk for at det må foretas en konkret vurdering av hvorvidt en handling er ulovlig, umoralsk eller ellers uønsket i samfunnet, for å avgjøre om handlingen er straffbar etter § 181 første ledd. Dette gir inntrykk av at forstyrrelser som er en normal del av dagliglivet ikke er straffbare med hjemmel i § 181 første ledd.

Slik forståelse av «utilbørlig» har klare likhetstrekk med bruken av rettsstridsreservasjoner som beskrevet i kapittel 2.3. «Utilbørlig» er samtidig ikke en av de klassiske

¹⁶ Landfald og Paulssen (2006)

¹⁷ Kunnskapsforlaget (1994)

rettsstridsreservasjonene. Det fremgår av forarbeidene til endring av den nye straffeloven¹⁸ at et mål med den nye straffeloven var å klargjøre språket. På samme side i forarbeidet fremgår det at rettsstridsreservasjoner derfor hovedsakelig skal gis uttrykk for ved begrepene «rettsstridig», «ulovlig», «uberettiget», «urettmessig» og «uten aktverdig grunn».

Forskjellen mellom «utilbørlig» og de typiske rettsstridsbegrepene kan illustreres ved å foreta en kontekstuell tolkning av straffebudet for tvangsekteskap, strl. § 253. Paragrafen lyder at den som «ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press» tvinger noen til å inngå ekteskap, kan straffes. I forarbeidene er trussel om å bli avskåret fra familien dersom en ikke gifter seg, nevnt som et eksempel på «utilbørlig press». Behovet for vilkåret «utilbørlig press» er forklart ved at «slik sosial sanksjon bryter ikke med rettsregler, og kan vanskelig betegnes som rettsstridig [...]».¹⁹ Forskjellen er altså at «utilbørlig» i større grad enn typiske rettsstridsbegreper gir anvisning på en vurdering av hva som er akseptabelt i samfunnet, basert på sosiale og etiske normer.²⁰ Det bemerkes at en ulovlig handling nok i de fleste tilfeller vil anses uakseptabel i samfunnet. Derfor kan det være naturlig å si at enhver rettsstridig handling også vil være utilbørlig, men at en utilbørlig handling ikke trenger å være rettsstridig.

Det er ikke gitt at «utilbørlig» i strl. § 181 første ledd og i § 253 skal forstås likt. Likevel gir forarbeidenes oppstilling av de typiske rettsstridsbegrepene, og det klare skillet mellom «utilbørlig» og rettsstridig i strl. § 253, grunnlag for å regne med at begrepet «utilbørlig» heller ikke i strl. § 181 første ledd er ment å tilsvare en rettsstridsreservasjon.

Samtidig sies det i det nevnte forarbeidet til endring av straffeloven at bruken av «rettsstridig» i den gamle straffeloven, lov 22. mai 1902 nr. 10 almindelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902), noen ganger fungerer som en «henvisning til sosiale, moralske eller etiske normer eller andre reelle hensyn som bør få betydning for hvor langt straffansvaret strekker seg».²¹ Dette er de samme hensynene som «utilbørlig» viser til, jf. både ordlydstolkning av «utilbørlig» og den kontekstuelle tolkningen av strl. §

¹⁸ Ot.prp nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), s. 21-22

¹⁹ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning), s. 137

²⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 149-150

²¹ Ot.prp nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), s. 21-22

350 over. Det nevnes også i forarbeidene at bruken av uttrykkelige rettsstridsreservasjoner strengt tatt er overflødig, ved siden av den alminnelige ulovfestede rettsstridsreservasjonen.²² Det er derfor noe uklart om det er meningen å ha et veldig skarpt skille mellom de typiske rettsstridsbegrepene, og begreper som «utilbørlig».

Uavhengig av hvor skarpt skillet er ment å være, kan den konkrete bruken av «utilbørlig» i strl. § 181 første ledd vanskelig kalles en rettsstridsreservasjon. Det er ikke naturlig å si at «utilbørlig» åpner for at det kan gjøres unntak for handlinger som ikke er utilbørlige. Som nevnt over fungerer begrepet som en kvalifiserende terskel for hvilke handlinger som dekkes av strl. § 181 første ledd. Det blir dermed ikke naturlig å se «utilbørlig» som et unntak, men som et selvstendig vilkår. Likevel må «utilbørlig» som vist forstås slik at det skal foretas en rettsstridslignende vurdering, hvor resten av rettssystemet, og de til enhver tid rådende etiske og moralske retningslinjene i samfunnet, må tas i betraktning.

«Utilbørlig» er altså et vagt og tungt skjønnspreget vilkår. Om en handling er «utilbørlig» eller tilbørlig etter strl. § 181 første ledd må vurderes konkret i hvert tilfelle. Vurderingen er tilsynelatende opp til domstolenes frie skjønn. Å tolke «utilbørlig» innskrenkende vil fremdeles medføre at et unntak for tilbørlige handlinger utvides, jf. kapittel 2. Forskjellen mellom bruken av «utilbørlig» i denne bestemmelsen og en rettsstridsreservasjon, er at en rettsstridsreservasjon er et unntak, mens «utilbørlig» i strl. § 181 første ledd er en del av hovedregelen. Det vil kanskje være mer naturlig å gi «utilbørlig» slik det brukes her et navn som en rettsstridskvalifisering, heller enn en rettsstridsreservasjon.

3.4 Kan vilkårets rettslige kontekst belyse bestemmelsens rekkevidde?

3.4.1 Straffeloven § 181 første ledd, i sin helhet

Som beskrevet i oppgavens kapittel 2.3 kan det være problematisk med tanke på allmennhetens behov for forutberegnelighet, dersom lovanvendelse i for stor grad ligger til domstolenes skjønn, selv om utfallet av en konkret tolkningsprosess er til gode for tiltalte. Under dette punktet skal det undersøkes om kontekstuell tolkning av vilkårets plassering i loven kan gi noen veiledning til hvordan bestemmelsen skal anvendes, som begrenser domstolenes frie skjønn.

²² Ibidem.

Først ses vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» i kontekst av resten av strl. § 181 første ledd. Paragrafen fastslår at det bare er «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» som «forstyrrer» de konkrete samfunnsmessige verdiene i paragrafens bokstav a-d, som kriminaliseres. Bestemmelsen er altså ikke bare begrenset til å gjelde for utilbørlige handlinger, det må samtidig være handlinger som forstyrrer interessene bestemmelsen oppgir.

Samtidig er det klart at «slagsmål» og «støy», som er i kjernen av handlingsnormen, ikke alltid bør være straffbart selv når interessene i strl. § 181 første ledd, bokstav a-d, forstyrrer. En flyplass vil for eksempel uunngåelig medføre «støy» som «forstyrrer [...] omgivelsenes nattero» jf. bokstav c, det vil likevel ikke gi mening om enhver lovlig drift av flyplass medfører en straffbar ordensforstyrrelse etter § 181 første ledd. Et annet eksempel er nødvendig veiarbeid, som vedlikehold av en hovedvei i et bysentrum. Det er nærmest umulig å tenke seg at slikt arbeid ikke enten vil «forstyrre [...] lovlig ferdsel» jf. bokstav b, eller «omgivelsenes nattero» jf. bokstav c, avhengig av når på døgnet arbeidet gjøres. Det er derfor naturlig å tenke at en handling ikke må være 1: utilbørlig og 2: forstyrende, hver for seg. Handlingen må forstyrre interessene i bokstav a-d på utilbørlig vis.

3.4.2 Bestemmelsens plassering i straffeloven

Straffeloven § 181 er en del av straffelovens kapittel 20, som verner offentlig ro, orden og sikkerhet. Ved å ta et overblikk over de andre bestemmelsene i kapittelet kan man danne seg et inntrykk av hvilke hensyn kapittelet er ment å beskytte.

Paragrafer som § 182 om opptøyer, § 185 om hatefulle ytringer og § 186 om diskriminering beskytter enkeltindivider fra fare for vold eller fra sterkt ubehag, i møte med andres rettigheter, som den alminnelige handlingsfriheten eller ytringsfriheten. Paragrafer som § 187 om falsk alarm, § 189 om ulovlig bevæpning på offentlig sted, § 192 om anslag mot infrastrukturen og § 195 om likskjending, beskytter på sin side samfunnet generelt mot fare og mot handlinger som kan skape uro og ubehag for allmennheten.

Basert på dette kan det være naturlig at om en handling er «utilbørlig» avhenger av hva som er meningen med handlingen, og hvor sterkt handlingen påvirker enkeltindivider, og allmennheten, negativt. Det vil for eksempel si at om veiarbeid er «utilbørlig» avhenger av

styrken på den forstyrrelsen av nattero veiarbeid medfører, og på størrelsen av fordelene som kommer av at veiarbeidet utføres.

Å se vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» i kontekst av vilkårets plassering i loven, kan gi en viss anvisning på hva som bør inngå i en vurdering av om en handling er «utilbørlig». Anvisningen er imidlertid verken klar eller tungtveiende nok til å begrense domstolenes frie skjønn ved anvendelse av strl. § 181 første ledd.

Videre i oppgaven skal det derfor undersøke om andre rettskilder gir anvisning på hvordan strl. § 181 første ledd skal anvendes, som begrenser domstolenes adgang til å fritt avgjøre at en konkret sak ikke er «utilbørlig». Målet med vurderingen er å finne ut om hensynet til forutberegnelighet er ivaretatt, ved at domstolene bare kan tolke «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» innenfor visse grenser, som gjør det mulig for allmennheten å ha en idé om hva utfallet av en gitt sak vil være.

4. Forarbeid

4.1 En metodisk bemerkning

I norsk juridisk metode er forarbeider en viktig kilde til tolkningsbidrag, som brukes hyppig i rettsanvendelsen. Forarbeid er imidlertid ikke direkte uttrykk for lovgivers vilje, slik ordlyden i en bestemmelse er, og de gir heller ikke selvstendig uttrykk for rettsutvikling, på den måten et prejudikat fra Høyesterett gjør.²³ En kan derfor tenke at det er mest hensiktsmessig å behandle høyesterettspraksis direkte etter ordlyden, slik at en først avdekker innholdet i strl. § 181 og deretter ser hvordan paragrafens innhold har utviklet seg gjennom flere år med rettsanvendelse.

Jeg velger likevel å behandle forarbeider før rettspraksis nettopp på grunn av deres stilling som kilde til tolkningsbidrag. Forarbeider benyttes ofte av domstolene. Ved å drøfte forarbeid mellom ordlyden og rettspraksis, blir oppgavens oppsett mest mulig lik rettsanvendelsesprosessen. Målet med å behandle forarbeid på samme måte som de behandles i rettsanvendelsesprosessen er at forarbeidene først skal kunne gi støtteargumenter til hvordan ordlyden skal forstås. Deretter skal gjennomgangen av

²³ Mæhle og Aarli (2022) s. 229-232

forarbeid gjøre det lettere å forstå hvordan domstolene bruker forarbeidene, dersom domstolene selv henter tolkningsbidrag fra forarbeidene i rettspraksisen i neste kapittel.

4.2 Forarbeider til straffeloven § 181

Det står i det allerede behandlede forarbeidet ot.prp.nr.8 (2007-2008) at strl. § 181 første ledd, rammer den som «ved ulike typer utilbørlig atferd» forstyrrer enten den alminnelige fred og orden, lovlig ferdsel, omgivelsenes nattero, eller omgivelsene på et sted der gjerningspersonen uberettiget oppholder seg etter å ha fått pålegg om å fjerne seg.²⁴ Uttalelsen gir støtte til konklusjonen av ordlydstolkning foretatt over; «slagsmål» og «støy» ligger i kjernen av bestemmelsen, men gir ikke anvisning på bestemmelsens yttergrenser. Uttalelsen sier derimot ingenting om hva som menes med «utilbørlig».

Det følger av forarbeidene at strl. § 181 er ment å være en videreføring av straffeloven 1902 § 350 uten særlig realitetsendring.²⁵ Den eneste realitetsendringen var ment å være en økning i strafferammen, fra en øvre strafferamme på 2 måneders fengselsstraff til en øvre strafferamme på 6 måneder. Det var likevel mening at gjeldende straffeutmålingspraksis skulle videreføres.²⁶ Siden bestemmelsene er ment å ha samme innhold kan ordlyden og forarbeidene til straffeloven 1902 bidra til å belyse dagens strl. § 181.

Før jeg behandler forarbeider videre vil jeg kort si hvilken betydning det har for oppgaven at strafferammen ble økt. Dersom domstolene ikke kunne benytte den forhøyede strafferammen ville lovendringen vært uten hensikt, det må derfor være klart at det kan finnes tilfeller som etter lovendringen vil straffes hardere enn før. Det var ikke meningen å endre dagens straffeutmålingspraksis ved tidspunkt for lovendringen. Det er likevel mulig at straffeutmålingspraksisen øker etter hvert, utover den endring som vil være nødvendig for å holde tritt med inflasjon. Straffeutmåling inngår imidlertid ikke som en del av pensum for mastergrad i rettsvitenskap. For å unngå å bruke unødig mye tid, og for å unngå å trekke konklusjoner basert på undersøkelser som bygger på manglende kunnskap, vil denne oppgaven ikke si noe om hvorvidt straffeutmålingspraksis faktisk har økt innen i

²⁴ Ot.prp nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), s. 341

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibid. s. 249

dag. Prinsipielt er likevel et strengere straffenivå mer inngripende, og behovet for forutberegnelighet tilsvarende mer fremtredende. Maksimum fengselsstraff for ordensforstyrrelser er blitt tre ganger større, dersom straffeutmålingspraksis har eller kommer til å økes med en tilsvarende størrelsesorden vil hensynet til forutberegnelighet tilsi et økt krav til presisjon og klarhet i bestemmelsen enn hva som har gjeldt tidligere.

4.3 Straffeloven 1902 § 350

Ordlyden i straffeloven 1902 § 350 er lik ordlyden i strl. § 181 første ledd, og gir derfor ikke noe selvstendig bidrag til hva som var ment med paragrafen. Ordlyden i straffeloven 1902 § 350 ble imidlertid betydelig endret ved lov nr. 131/2005, hvor lov 31. mai 1900 nr. 5 om Løsgjængerer, Betleri og Drukkenskap (løsgjengerloven) ble opphevet, og løsgjengerloven § 17 ble innlemmet i strl. 1902 § 350. Det fremgår av forarbeidene til lovendringen at selv om ordlyden i strl. 1902 ble betydelig endret, var det i all hovedsak meningen å videreføre innholdet som før. Etter lovendringen skulle § 350 ha et første ledd som viderefører første og andre ledd fra før lovendringen.²⁷ Ordlyden i strl. 1902 § 350 første og andre ledd, slik den lød før lovendringen i 2005, kan dermed også benyttes for å forstå innholdet av dagens strl. § 181 første ledd.

Strl. 1902 § 350 første og andre ledd, før endring ved lov nr. 131/2005, lød:

«Med Bøder eller med Fængsel indtil 2 Maaneder straffes den, som ved Slagsmaal, Skrig, fornærmelig Opførsel eller anden utilbørlig Adfærd forstyrrer den almindelige Fred og Orden eller den lovlige Færdsel, eller som medvirker hertil.

Paa samme Maade straffes den, som ved Skrig, Støi eller paa anden Vis uden skjellig Grund forstyrrer Omgivelsernes Nattero, eller som ved saadan Adfærd paa Sted, hvor han forbliver uden Berettigelse og trods Tilhold om at fjerne sig, volder Omgivelserne Skræk eller Forstyrrelse, eller som medvirker hertil»

Objektene for forstyrrelse er her de samme som i strl. § 181 første ledd. En forskjell er derimot at handlingsnormen er delt i to. Det som i § 181 heter «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» heter her «Slagsmaal, Skrig, fornærmelig Opførsel eller anden utilbørlig adfærd» i første ledd, og «Skrig, Støi eller paa anden Vis uten skjellig Grund» i andre ledd. I andre ledd står det videre «volder Omgivelserne Skræk» som alternativ til «Forstyrrelse», mens strl. § 181 første ledd bare inneholder «forstyrrer».

²⁷ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.), s. 47

Det fremgår av forarbeidene at endringen bare var ment å være redaksjonell, ut fra et ønske om å bruke færre begreper for å beskrive den forstyrrende atferden. «Skrig» omfattes av «støy», mens «fornærmelig Opførsel» og «uden skjellig Grund» dekkes av «annen utilbørlig atferd». På samme måte omfatter «forstyrrer» også en handling som «volder Omgivelserne Skræk».²⁸ At en handling som oppleves fornærmende og ikke har en god grunn, er en utilbørlig handling, samsvarer med tolkningen av «utilbørlig» foretatt tidligere i oppgaven.

Både «forstyrrer» i strl. § 181 og «fornærmelig» i strl. 1902 § 350 tyder på at noen rent faktisk må være påvirket av handlingen. Dersom ingen blir påvirket av en handling, er det ingen som kan oppleve den konkrete handlingen som fornærmende, og det er heller ingen som faktisk forstyrres. Ordlyden av «forstyrrer», i lys av forarbeidene, gir altså inntrykk av at en handling ikke er «utilbørlig» bare fordi den er egnet til å forstyrre en av interessene i strl. § 181 bokstav a-d.

4.4 Tolkningsbidrag fra forarbeider som behandler samme begrep i andre lover

4.4.1 Løsgjengerloven

Som nevnt over er dagens strl. § 181 en videreføring av strl. 1902 § 350, slik den lød etter at den ble slått sammen med løsgjengerloven § 17. I forarbeidene til endringsloven begrunnes sammenslåingen i at løsgjengerloven § 17 og strl. 1902 § 350 i stor grad er sammenfallende.²⁹ Hvordan løsgjengerloven § 17 ble forstått ved lovendringen kan derfor gi støtte til hvordan man bør lese strl. § 181. Løsgjengerloven § 17 lød:

«Den, som forsætlig eller uagtsomt hensætter sig i en beruset tilstand, hvorunder han forstyrrer den almindelige fred og orden eller den lovlige færdsel eller forulemper eller volder fare for andre, straffes med bøter eller fængsel indtil 3 maaneder»

Forarbeidene til endringsloven gir støtte for at en handling faktisk må ha forstyrret noen, for å være straffbar. Som eksempler på handlinger som forstyrrer «fred og orden» nevnes «skrik, skrål og slåsskamp i nærvær av andre». Også for forstyrrelser av «lovlig færdsel»

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibid. s. 21

gis det eksempel som faktisk går ut over noen, ved at en person legger seg for å sove på fortauet «til hinder for fotgjengere».³⁰

4.4.2 Politiloven

Som tidligere nevnt er strl. § 181 en del av straffelovens kapittel 20, som verner om offentlig ro, orden og sikkerhet. For å konkretisere § 181 er det naturlig å foreta en kontekstuell tolkning i lys av lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven – politil.) § 7. Paragrafen er en delvis lovfesting av den såkalte generalfullmakten, som tradisjonelt har vært politiets hjemmel til å foreta tiltak for å verne om offentlig ro og orden, og for å forebygge eller avverge lovbrudd.³¹

Politiloven § 7 første ledd lyder:

Politiet kan gripe inn

1. for å stanse forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller når omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser
2. for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet
3. for å avverge eller stanse lovbrudd

Grunnen til at denne kontekstuelle tolkningen ikke er en del av kapittel 3.4, som omhandler kontekstuell tolkning, er at ordlyden i politil. § 7 er for lik ordlyden i strl. § 181 til å gi særlig selvstendig bidrag. For å gjennomføre en kontekstuell tolkning på hensiktsmessig måte er det altså nødvendig å se til andre kilder som belyser innholdet i politil. § 7. Politiet kan i de aller fleste tilfeller treffe vedtak uten at en sak er innom domstolene, og det er heller ikke klagerett for påbud fattet av politiet «for å opprettholde ro og orden» jf. forskrift 15. desember 2006 nr. 1456 forskrift til forvaltningsloven (forvaltningsforskriften) § 30. Det finnes derfor svært lite rettspraksis til politil. § 7, det er hovedsakelig forarbeid og juridisk litteratur som kan hjelpe å belyse paragrafen.

Meningen med å se på politil. § 7 er, i likhet med resten av oppgavens kapittel 4, å finne tolkningsbidrag til strl. § 181. Det er derfor mer hensiktsmessig å foreta denne kontekstuelle tolkningen her, enn i kapittel 3.4. Det bemerkes likevel at tolkningsbidrag fra forarbeid til en lignende bestemmelse i en annen lov praktisk talt ikke vil ha noen

³⁰ Ibid. s. 20

³¹ Auglend og Mæland (2016) s. 610

egenverdi. Slike uttalelser er ikke representative for hvordan det var meningen at strl. § 181 skulle forstås. Hensynet til koherens i rettssystemet tilsier likevel at like begreper i lignende paragrafer bør forstås likt. I noen tilfeller uttales det i teorien at politil. § 7 og strl. § 181 skal forstås likt, og det er særlig i disse tilfellene at tolkningsbidrag fra politiloven likevel er litt interessant.

Politol. § 7 er politiets primære inngrepshjemmel mot ordensforstyrrelser, mens strl. § 181 er den primære straffebestemmelsen for ordensforstyrrelser. Det følger av juridisk litteratur at det ikke er noen forskjell på «ro og orden» i politil. § 7, og «alminnelig fred og orden» i strl. § 181.³² Støtte for dette kan også finnes i forarbeidene til politiloven. Det heter i forarbeidene til politil. § 9 at «Uttrykket “alminnelige fred og orden” er byttet ut med “offentlige ro og orden”. Det tilsiktes ingen realitetsendring, men endringen er gjennomført for å få en ensartet språkbruk i loven».³³ Siden meningen var å gjøre ordbruken lik de andre paragrafene i loven, som allerede hadde tilsvarende betydning, kan uttalelsen generelt forstås som at «ro og orden» i politil. § 7 kunne vært skrevet «alminnelig fred og orden». Hensynet til koherens i rettssystemet tilsier som nevnt at like begrepet bør bety det samme, som gir litt ekstra støtte til at «alminnelig fred og orden» i strl. § 181 og «ro og orden» i politil. § 7 er tilsvarende.

Det følger av forarbeidene til politil. § 7 at det er en objektiv norm som skal legges til grunn for vurderingen av om en handling forstyrrer den offentlige ro og orden. Det er ikke avgjørende hva den enkelte polititjenestemann finner «forstyrrende, ubekvem eller krenkende», det er «gjennomsnittsborgerens toleransegrenser» som skal legges til grunn.³⁴ Det er også nødvendig å ta hensyn til omstendighetene rundt den forstyrrende handlingen. En voldsforbrytelse på offentlig sted, eller å rope og spille høy musikk utenfor et boligområde en søndags kveld, vil normalt være ordensforstyrrelser. Bråk på vei hjem fra en viktig kamp spilt av det lokale fotballaget, må det derimot være større toleranse for.³⁵

Ordensbegrepet i politil. § 7 og strl. § 181, er en rettslig standard.³⁶ Det vil si at det ved vurdering av om en handling har forstyrret «ro og orden», må foretas en konkret vurdering basert på de sosiale normer og moralnormer som gjelder, med hensyn til hvilke handlinger

³² Fredriksen og Spurkland (2019) s. 85-86. Det samme sies implisitt på Auglend og Mæland (2016) s. 744 ved at det sies at rettspraksis etter strl. 1902 § 350, som inneholder «alminnelig fred og orden tilsvarende strl. § 181, kan gi veiledning for når det foreligger ordensforstyrrelse etter politil. § 7.

³³ Ot.prp.nr.22 (1994-1995) Om lov om politiet (politiloven), s. 62

³⁴ Ibid. s. 60-61

³⁵ Fredriksen og Spurkland (2019) s. 88

³⁶ Ibid. s. 87

som er akseptable i samfunnet.³⁷ Dette er de samme momentene som ble trukket frem ved tolkningen av «utilbørlig» tidligere. Etersom momentene som skal vurderes ser ut til å være de samme, og litteraturen antar at ordensbegrepene er sammenfallende, er det en viss grunn til å anta at «utilbørlig» i strl. § 181 første ledd skal vurderes etter en lignende objektiv tålegrense som beskrevet i forrige avsnitt.

Samlet sett gir forarbeidene til straffeloven, løsgjengerloven og politiloven en anvisning på at domstolene når de vurderer om en handling «utilbørlig» forstyrrer en av verdiene i strl. § 181 første ledd, bokstav a-d, må foreta en objektiv vurdering av om en gjennomsnittlig borgers tåleevne, omgivelsene tatt i betraktning, er overskredet, uten god grunn. Det kan ikke utledes fra forarbeidene at en slik vurdering skal finne sted, men det kan som nevnt være lettere å forstå hva domstolene gjør med en forståelse av relevante forarbeid som bakgrunn.

5. Rettspraksis

5.1 Målet med kapittelet, og noen begrensninger i omfang

Som nevnt i innledningen, og i kapittel 2, kan domstolene gjennom sin praksis presisere uklare bestemmelser, eller gradvis utvikle en rettsregel i tråd med samfunnets utvikling. All rettspraksis som gjelder strl. § 181 første ledd kan belyse hva som menes med «utilbørlig», og hvor fritt domstolene står i vurderingen. I denne oppgaven vil jeg likevel bare se på praksis fra Høyesterett. Høyesterett står i en særstilling, på grunn av sin rolle som en prejudikatsdomstol. Uttalelser fra Høyesterett om rekkevidden av en bestemmelse vil derfor være særlig tungtveiende for senere rettsanvendelse. Rent praktisk er avgjørelser fra Høyesterett ofte lettere å finne, og mer utfyllende, enn avgjørelser fra lavere instanser. Ved å bare se på høyesterettspraksis vil oppgaven dermed gi et representativt bilde på den gjeldende rettstilstanden, samtidig som kapittelets omfang begrenses.

Det vil likevel verken være mulig eller hensiktsmessig å foreta en full gjennomgang av alle høyesterettsdommer som gjelder strl. § 181, heller ikke dersom det forsøkes å begrense omfanget til bare de dommene som tar stilling til om en gitt handling er «utilbørlig». Som nevnt i kapittel 2 er det nødvendig med lovbestemmelser som er noe

³⁷ Ibidem.

uklare, slik at det ikke blir nødvendig å lage en bestemmelse for nærmest enhver handling. Av samme grunn vil en vag bestemmelse ikke kunne klargjøres fullstendig, selv om en skulle foreta en fullstendig gjennomgang av all rettspraksis som er kommet så langt.

I dette kapitlet vil jeg derfor begrense gjennomgangen av rettspraksis til å gjelde et utvalg dommer som illustrerer hvordan Høyesterett avgjør om en forstyrrende handling er «utilbørlig» jf. strl. § 181 første ledd. Det minnes likevel om at strl. § 181 er en videreførelse av strl. 1902 § 350, rettspraksis rundt den eldre bestemmelsen vil derfor også kunne illustrere hva som regnes som «utilbørlig» etter dagens bestemmelse.

Målet med kapitlet er å undersøke om det er noen gjentakende fellestrekk ved handlinger domstolene ikke anser utilbørlige, eller om vurderingen av «utilbørlig» har noen faste vurderingsmoment, slik at det blir mulig for allmennheten å ha en idé om hvorvidt en gitt handling vil bli straffet eller ikke.

5.2 Rettspraksis om «utilbørlig»

En særlig interessant dom for å se hvordan Høyesterett vurderer vilkåret «utilbørlig» er Rt 1977 s. 944. Saken gjaldt en situasjon hvor en større gruppe demonstrerte utenfor en bedrift i form av streik, til støtte for en oppsagt arbeidstaker. De syv tiltalte hadde lenket armene sammen for å hindre fire ansatte i bedriften fra å komme seg inn i bedriftsbygget, de tiltalte hadde deretter skjøvet dem ca. 50 meter nedover gaten, bort fra bygget. Høyesterett uttaler først at det er «ingen tvil om at en ordensforstyrrelse fant sted», og at om en ser bort ifra streikesituasjonen «synes det også klart at det å fremkalle ordensforstyrrelse, slik som her er gjort, må anses for utilbørlig». Basert på denne uttalelsen virker det som at Høyesterett mener det å forårsake ordensforstyrrelsen i seg selv var «utilbørlig». En slik tolkning gir inntrykk av at ordensforstyrrelser som hovedregel er utilbørlige. Denne forståelsen av «utilbørlig» ser mindre ut som et selvstendig vilkår, og mer som en form for rettsstridsreservasjon.

Videre i Rt. 1977 s. 944 uttaler Høyesterett at «[d]en konkrete saken gir etter mitt skjønn ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet om den toleransegrense som må være overtrådt før straffelovens § 350 første ledd blir anvendelig, kan forskyves i streikesituasjoner, og hvilken betydning det i tilfelle kan ha om streiken er lovlig, eller om det er streikende arbeidere eller sympatisører som opptrer.»

Det er flere momenter i denne uttalelsen som er av interesse. For det første refererer Høyesterett direkte til en toleransegrense, uten at det dermed sies noe mer om hvor denne grensen ligger. I tråd med ordlydstolkningen av «utilbørlig» og den kontekstuelle tolkningen av forarbeidene til politiloven § 7, kan det argumenteres for at det er en alminnelig borgers tåleevne som utgjør toleransegrensen. Dette er likevel ikke sikkert ettersom det verken følger av bestemmelsen, bestemmelsens egne forarbeid eller av Høyesterett selv, hva toleransegrensen er.

For det andre impliserer uttalelsen at omstendighetene i hvert fall i teorien kan skyve toleransegrensen. Det er imidlertid uklart hvilke hensyn som kan skyve toleransegrensen, og i hvilke situasjoner dette kan skje. Uttalelsen forsterker inntrykket av at Høyesterett i dommen behandler «utilbørlig» mer som et unntak. Det blir nærmest som at en «utilbørlig» handling i noen tilfeller kan unnskyldes av omstendighetene. En slik vurdering gir mening dersom Høyesterett opererer med en slags hovedregel om at ordensforstyrrelser er utilbørlige jf. over.

For det tredje kom Høyesterett til at det ikke var av betydning for om handlingen var «utilbørlig», hvorvidt streikesituasjonen var lovlig. Ved første øyekast virker det som om Høyesterett her klart skiller mellom bruken av «utilbørlig» og rettsstridsvurderinger. Jeg forstår derimot dette som at hvorvidt situasjonen var lovlig eller ulovlig, ikke er av betydning for om den foretatte handlingen var tilbørlig eller ikke. Det kan derimot fremdeles være av betydning om selve handling er lovlig eller ulovlig.

Rt. 1979 s. 1686 handler om en samling tiltalte som ved roping av slagord og ved å folde ut transparenter med tilsvarende slagord på, demonstrerte mot biskopens uttalelse om retten til selvbestemt abort, som biskopen leste opp under gudstjeneste. Det ble anført at handlingene etter en helhetsvurdering ikke kunne være utilbørlige, blant annet på grunn av provokasjonen biskopens uttalelser medførte, og demonstrasjonens begrensede varighet og omfang. Høyesterett var enige i at om en handling er «utilbørlig» må bero på skjønn, og at det må foretas en helhetsvurdering. I denne vurderingen vektla Høyesterett at demonstrasjonen ikke var en spontan reaksjon som var fremprovosert av biskopens uttalelser, men en planlagt demonstrasjon. Høyesterett nevner at det må være mulig å demonstrere mot biskopens uttalelser, men mener at å demonstrere i kirken under gudstjenesten, medfører en hensynsløshet overfor de som deltar, som gjør handlingen «utilbørlig». Generelt om helhetsvurderingen uttaler Høyesterett at «demonstrasjonens bakgrunn og den forløp» må tas i betraktning. Helhetsvurderingens terskel sies ikke

eksplisitt, i likhet med i Rt. 1977 s. 944, men ved å vektlegge demonstrantenes behov for å demonstrere der og da mot at det er hensynsløst å demonstrere i en gudstjeneste, synes det å legges en vurdering av alminnelig persons tåleevne til grunn.

I Rt 1979 s. 1686 synes utgangspunktet å være det omvendte av i Rt. 1977 s. 944. I den nyere dommen sier Høyesterett klart at det skal foretas en helhetsvurdering av handlingens omstendigheter for å avgjøre om en handling er «utilbørlig». Utgangspunktet er dermed at det ikke er sikkert, det må vurderes konkret i enhver situasjon. Høyesterett foretar likevel ikke eksplisitt noen stor vurdering i saken. Demonstrasjonens varighet og omfang omtales for eksempel ikke. Det avgjørende argumentet virker å være at demonstrasjonen kunne vært gjort på et annet tidspunkt, demonstrantene hadde ikke en god nok grunn til å forårsake ordensforstyrrelsen de gjorde. Høyesterett sitt resonnement antyder at vurdering er om det er hensyn som gjør at handlingen like vel ikke er «utilbørlig».

En annen dom hvor Høyesterett kom til at en ordensforstyrrelse var «utilbørlig» er Rt. 1985 s. 58 (Ubåt). Dommen handlet om tre russ som seilte et selvlaget fartøy utenfor kysten, i etterkant av et ubåt-søk noen dager tidligere. Mening var å gi folk «en harmløs liten støkk», ettersom fartøyet så ut som en ubåt ved første øyekast. Noen som så fartøyet varslet politiet, og både politiet og forsvaret rykket ut. Høyesterett fremhever i dommen at det noen dager før var foretatt ubåtsøk, og at varsling om ubåt medførte at mye ressurser hos forsvaret måtte prioriteres, potensielt på bekostning av andre oppdrag. Det konstateres deretter at handlingen er «utilbørlig», og Høyesterett sier videre at handlingen ikke mister sin karakter som «utilbørlig» fordi det var ment å være en spøk. Også i denne dommen viser Høyesterett at det kan vurderes om en «utilbørlig» handling likevel ikke er «utilbørlig», selv om vurderingen i denne saken ikke var aktuell.

Rt. 1983 s. 647 handler om en mann som drev sirkelkjøring med motorbåt utenfor en rorbu som var utleid til turister, i 15-20 minutter på natten. Kjøringen resulterte i at rorbueieren våknet, og så seg nødt til å vekke gjestene. Tiltalte forklarte at han var ute og fisket, men herredsretten fant, på bakgrunnen av tiltaltes tidligere uttalelser om at han ville gjøre hva som helst for å få turister bort fra hytten, at han mente å plage turistene. Høyesterett stilte seg bak dette, og konstaterte at slik oppførsel klart er «utilbørlig». Dommen gir lite nytt til hvordan «utilbørlig» anvendes. I dommen vurderer Høyesterett derimot også om handlingen faktisk har «forstyrret alminnelig fred og orden». De kommer til at det ikke er krav om at en større mengde personer forstyrres, det at rorbueieren våknet

og måtte vekke gjestene er tilstrekkelig. Vurderingen bekrefter at det er et krav om faktisk forstyrrelser, som forarbeidene antyder jf. oppgavens kapittel 4. Høyesterett bygger også på at det er et krav om faktisk forstyrrelse i den nevnte Ubåt-dommen, når de på side 59 konstaterer at det ikke er krav om at «flere personer» blir forstyrret.

Samlet sett gir rettspraksisen som er gjennomgått i dette delkapittelet inntrykk av at domstolene behandler «utilbørlig» som en åpning for å gjøre unntak fra strl. § 181 første ledd, i stedet for å argumentere for at vilkåret «utilbørlig» er oppfylt.

5.3 Rettspraksis om tilbørlig

Først kan en se på Rt. 1925 s. 250. Dommen er avsagt under dissens, men dissensen knyttet seg til hvorvidt anke var korrekt virkemiddel, ikke til førstvoterendes vurdering av de faktiske forhold. Saken handler om to tiltalte som i meddomsretten ble dømt for å ha forstyrret «alminnelig fred og orden» ved «utilbørlig atferd» jf. strl. 1902 § 350, ved å pare hest på en måte som var synlig for allmennheten. Høyesterett fremhever at handlingen vil kunne utgjøre brudd på § 350, men at omstendighetene i den konkrete saken ikke gir grunnlag for å konstatere lovbrudd. Det uttales i dommen at paring av hest på egen eiendom, som er synlig fra allment brukt vei, ikke i seg selv er «utilbørlig» selv om barn regelmessig ferdes på veien, og handlingen «maatte virke generende for beboerne i omliggende tæt beboede strøk». Det må for et slikt tilfelle foreligge «særlige omstendigheter» som gjør handlingen «utilbørlig». Domstolene gir imidlertid ingen videre forklaring i saken av hvilke omstendigheter som kunne gjort handlingen «utilbørlig». Utgangspunktet er imidlertid klart ulikt i denne saken, og i sakene i forrige delkapittel.

I Rt. 1955 s. 400 ble tiltalte ikke dømt etter strl. 1902 § 350 første ledd, for å ha slått en person, ettersom handlingen ikke var «utilbørlig». Byretten mente at slaget var et gyldig tilfelle av nødverge, mens den ankende part mener at betingelsene for nødverge ikke er oppfylt. Høyesterett uttaler at de finner det klart at tiltalte var berettiget til å forsvare seg mot angrep ved å slå først, og at det da er uten betydning om tilfellet ikke oppfyller betingelsene for å være nødverge. Avgjørelsen gir uttrykk for at en berettiget handling som hovedregel ikke kan være «utilbørlig», å gjøre unntak for berettigete handlinger ligner igjen på en rettsstridsreservasjon. Det er imidlertid ikke begrunnet hvorfor tiltalte er berettiget til å slå først, dersom betingelsene for nødverge ikke foreligger. Det antyder

imidlertid at et unntak for tilbørlige handlinger går lenger enn den rettsstridsreservasjonen nødverge-regelen utgjør.

Avslutningsvis vises det til Rt. 1983 s. 1378. Tiltalte ringte på hos en kvinnes leilighet og gjemte seg bak døren. Når hun åpnet og så at tiltalte gjemte seg, ble hun redd og smelte øyeblikkelig døren igjen. Tiltalte sparket deretter flere ganger kraftig i døren, i et forsøk på å trenge seg inn i leiligheten. Tiltalte var opprinnelig tiltalt for brudd på strl. 1902 § 227 som gjør det straffbart å ved ord eller handling true noen med «straffbart Foretagende», handlingen ble imidlertid omsubsumert til å gjelde strl. 1902 § 350. Om det forelå brudd på § 350 uttalte Høyesterett at handlingsbeskrivelsen «gir ikke tilstrekkelig grunnlag for henføring under straffeloven § 350 første ledd [...]». Det er ikke opplyst hvorfor forsøk på innbrudd ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å anvende § 350, men det er tydelig av fremgangsmåten i denne saken at det er om saken er «utilbørlig» som må begrunnes, i motsetning til at det må begrunnes om den ikke er det.

I likhet med rettspraksisen gjennomgått i forrige delkapittel er ikke rettspraksisen gjennomgått her eksplisitt nok til å gi et tydelig inntrykk av hvordan «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» anvendes. Det kan se ut som at domstolene i noen tilfeller mener det er åpenbart at et tilfelle er «utilbørlig», og at det derfor i tilfellet må begrunnes hvis det likevel skal gjøres unntak for tilfellet. I andre saker, som i Rt. 1925 s. 250 må det «særlige omstendigheter» til for at tilfellet skal være «utilbørlig».

Ettersom Høyesterett ikke foretar vurderingen av om en handling er «utilbørlig» eksplisitt er det vanskelig å se om det er noen vurderingsmoment som går igjen, som gjør at allmennheten kan forutberegne hvordan vurderingen i en konkret sak vil se ut. Det fremstår i rettspraksis som at hvorvidt en handling er «utilbørlig» eller ikke i stor grad avgjøres basert på domstolenes frie skjønn.

6. Oppsummering av strl. § 181 i lys av de gjennomgåtte rettskildene

Det har så langt blitt gjort en gjennomgang av forarbeider og rettspraksis som er relevante for å tolke strl. § 181 første ledd. Spørsmålet er så på hvilken måte disse rettskildene belyser innholdet av strl. § 181 første ledd, utover hva som følger naturlig av ordlyden. Er

vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» etter denne gjennomgangen like vagt, eller begrenser andre rettskilder domstolenes skjønnsmargin.

Av gjennomgangen av ordlyd og forarbeid virker det som at det ved anvendelse av strl. § 181 første ledd skal foretas en konkret helhetsvurdering, hvor blant annet den forstyrrende handlingens art og handlingens omstendigheter tas i betraktning. Politilovens forarbeid, og rettspraksis knyttet til strl. 1902 § 350, gir en viss anvisning på at vurderingen skal være objektiv, basert på en alminnelig borgers forventede tåleevne. Det følger av ordlyden «utilbørlig», forarbeidene til politil. § 7, og det impliseres i rettspraksis at tåleevnen varierer avhengig av hvor forstyrrende handlingen er, og hvor god grunn den har.

Domstolene virker imidlertid etter gjennomgangen av andre rettskilder fremdeles ganske frie ved vurderingen av om en forstyrrende handling er «utilbørlig». Det er videre et fellestrekk ved rettspraksisen som er gjennomgått, at Høyesterett ikke foretar helhetsvurderingen uttrykkelig. Det blir dermed vanskelig å følge domstolens resonnering i en sak for å forstå konklusjonen. Det kan for eksempel vanskelig kalles innlysende hvorfor det er «utilbørlig» å demonstrere under en gudstjeneste, i form av å rope slagord, mens det ikke er «utilbørlig» å forsøke å bryte seg inn i noens leilighet, eller å pare hest i lett påsyn fra barn.

Klarhetskravet som følger av det strafferettslige legalitetsprinsippet medfører at det må være mulig for en borger å forutberegne sin rettstilstand ved å lese en bestemmelses ordlyd, og ved å skaffe seg en oversikt over rettspraksis knyttet til bestemmelsen, jf. blant annet *Cantoni v. Frankrike*, som vist til i oppgavens kapittel 2. I oppgavens neste del skal det tas utgangspunkt i typetilfellet demonstrasjoner, i forhold til strl. § 181 første ledd. Målet er å forsøke å svare på i hvor stor grad vagheten i vilkåret «slagsmål, støy eller annen utilbørlig atferd» er rettssikkerhetsmessig problematisk, selv om vagheten i en konkret sak håndteres ved at domstolene anvender bestemmelsen til gunst for tiltalte.

Demonstrasjoner medfører normalt forstyrrelse av en eller flere av verdiene i strl. § 181 første ledd, bokstav a-d. Ved å se på rettspraksis knyttet til typetilfellet demonstrasjoner skal det gjøres et forsøk på å illustrere hvor lett eller vanskelig det er å forutberegne om en gitt handling (plan om å demonstrere) vil bli ansett som tilbørlig eller «utilbørlig».

7. Typetilfellet demonstrasjoner

Som nevnt vil demonstrasjoner av sin natur normalt forstyrre «alminnelig fred og orden», «lovlig ferdsel», «omgivelsenes nattero» eller «omgivelsene på et sted hvor [de som demonstrerer] uberettiget forblir tross pålegg om å fjerne seg» jf. strl. § 181 første ledd, bokstav a-d. Dette er fordi de fleste demonstrasjoner innebærer rop av slagord, og tar nødvendigvis noe plass i samfunnet. At demonstrasjoner normalt medfører ordensforstyrrelse kan også leses ut av en kontekstuell tolkning av politil. § 11 tredje ledd. Paragrafen gir politiet rett til å nekte demonstrasjoner hvis det er «grunn til frykt for at de kan forårsake alvorlig forstyrrelse av den offentlige ro og orden eller den lovlige ferdsel». I teorien uttales det om bruken av «alvorlig» som terskel i politil. § 11, at en skal måtte tåle en del støy eller visse begrensninger i alminnelig ferdsel, for å ivareta ytrings- og demonstrasjonsfriheten.³⁸

Høyesterett behandlet nylig spørsmålet om en demonstrasjon utgjorde straffbar ordensforstyrrelse jf. strl. § 181 første ledd, i HR-2022-981-A. Dommen handlet om to demonstranter som hadde vært med å sperre en hovedvei i Oslo en mandags morgen. Sperringen medførte total stans av trafikk på veien i 90 minutter, og var ikke på forhånd varslet til politiet.

Partene var enige om at det forelå en ordensforstyrrelse etter strl. § 181 første ledd. Spørsmålet Høyesterett vurderte var om ordensforstyrrelsen likevel ikke var «utilbørlig», dersom Grunnloven § 101 og EMK art. 11 gjorde handlingen rettmessig. Her virker det igjen som at spørsmålet egentlig er om det kan gjøres unntak for handlingen dersom omstendigheter kan gjøre at den ikke er «utilbørlig» likevel.

Grl. § 101 og EMK art. 11 verner begge om forsamlings- og demonstrasjonsfriheten. Det følger av dommens avsnitt 19 at Grl. § 101 og EMK art. 11 forstås likt. Det følger av EMK art. 11 at «[e]veryone has the right to freedom of peaceful assembly [...]». Demonstrasjonsfriheten er derimot ikke absolutt, det følger visse kriterier for å gjøre inngrep i demonstrasjonsfriheten av EMK art. 11 andre ledd.

Før HR-2022-981-A behandles videre bemerkes det etter det som til nå er sagt, at dommen synes å bygge på at en demonstrasjon i teorien kan anses tilbørlig dersom demonstrasjonen er rettmessig. At en lovlig eller rettmessig handling ikke er «utilbørlig»

³⁸ Auglend og Mæland (2016) s. 1206

stemmer med ordlydstolkningen foretatt i oppgavens kapittel 3.3. Det samme følger av den nevnte Rt. 1955 s. 400, hvor et slag ble ansett rettmessig selvforsvar, og derfor ikke var «utilbørlig». Imidlertid uttalte Høyesterett som nevnt i Rt. 1977 s. 944, som faktisk omhandlet demonstrering, at hvorvidt den forstyrrende handlingen fant sted i forbindelse med lovlig demonstrasjon, ikke var av betydning. Den foretatte handlingen måtte uansett være «utilbørlig». Spørsmålet må derfor være om den konkrete handlingen var rettmessig, ikke demonstrasjonen i sin helhet.

Samlet gir disse dommene uttrykk for at å demonstrere ikke er «utilbørlig» jf. strl. § 181 første ledd, så lenge den demonstrerende handlingen ikke går ut over det vernet demonstrasjonsfriheten i Grl. § 101 og EMK art. 11 gir. For demonstrasjoner virker det så langt som om spørsmålet er nærmest sammenfallende med en rettsstridsvurdering, ettersom spørsmålet er om det kan gjøres unntak fra strl. § 181 første ledd på grunn av at Grl. § 101 og EMK art. 11 gjør at ordensforstyrrelsen likevel er berettiget.

Høyesterett synes å bygge på denne forståelsen i HR-2022-981-A, og foretar innledningsvis en gjennomgang av relevant EMD-praksis for å klargjøre rekkevidden av demonstrasjonsfriheten i EMK art. 11. Høyesterett henviser en del i dommen til Kudrevičius and others v. Lithuania, en sak hvor en gruppe med bønder blokkerte trafikk ved å stenge av flere hovedgater i Villnius som ledd i sin demonstrasjon.

Det er klart at en demonstrasjon som nytter vold som virkemiddel ikke er «peaceful» og derfor ikke er vernet av demonstrasjonsfriheten, jf. EMK art. 11. Det er mindre innlysende ut ifra orllyden hvilke forstyrrelser som er «peaceful», og hva som går ut over vernet i EMK art. 11. Høyesterett uttaler i HR-2022-981-A avsnitt 22 om vilkåret «peaceful» at det følger av Kudrevičius and others v. Lithuania avsnitt 92 at en demonstrasjon i form av trafikkblokade skal regnes som «peaceful». Samtidig heter det videre, i avsnitt 97, at å hindre trafikken og dagliglivet på en måte som alvorlig forstyrrer aktiviteten til andre, ikke er i kjernen av demonstrasjonsfriheten. Å sperre offentlig vei er en form for sivil ulydighet. Kudrevičius-saken gir dermed uttrykk for at også sivil ulydighet er vernet av EMK art. 11, men at slike demonstrasjoner likevel nyter et svakere vern.

I HR-2022-981-A avsnitt 30 oppsummerer Høyesterett, etter en videre gjennomgang av Kudrevičius-saken, at det ikke er avgjørende hvorvidt en demonstrasjon mangler samtykke. Det må foretas en vurdering av hvilke offentlige interesser som er rammet, og av hvilken risiko demonstrasjonen utgjorde. Det forutsettes at samtykke viser til

søknadsplikten for å demonstrere i politil. § 11, og til politiets rett til å i visse tilfeller nekte demonstrasjon etter samme paragraf.

Høyesterett oppsummerer i dommens avsnitt 32 at toleranseterskelen er lavere for demonstrasjoner der arrangørene bevisst ikke følger reglene, og demonstrasjonen fører til forstyrrelse som overstiger det som er unngåelig ved fredelige demonstrasjoner. Dette samsvarer med den nevnte Rt. 1979 s. 1686 om demonstrasjon under gudstjeneste, hvor det ble vektlagt at demonstrasjonen kunne ha foregått på mindre forstyrrende vis.

I HR-2022-981-A ble det blant annet lagt vekt på at demonstrasjonen medførte en farlig situasjon når biler forsøkte å snike seg forbi, eller å snu ved å kjøre på fortauet for å komme seg til en annen vei. Det ble også vektlagt at demonstrasjonen skapte stor kø, som kunne hindret utrykningskjøretøy å komme forbi, demonstrasjonen medførte dermed fare for liv og helse. Videre ble det vektlagt at demonstrasjonen ikke var varslet på forhånd, og at aksjonistene kunne fått frem sine synspunkt ved å demonstrere på mindre forstyrrende vis.

Etter dette virker det til å være en klar sammenheng mellom hvor stor forstyrrelse en demonstrasjon medfører, og hvor stor forventning en kan ha til at en gjennomsnittlig borger likevel må tåle forstyrrelsen. Grovt sett kan en se for seg en graf hvor x-aksen representerer hvor nødvendig den forstyrrende handlingen er for å gjennomføre demonstrasjonen, og y-aksen representerer hvor forstyrrende handlingen er.

Det er riktignok ikke fullt så enkelt. En litt forstyrrende handling som risikerer liv og helse, vil nok jf. HR-2022-981-A være mer «utilbørlig» enn en litt mer forstyrrende handling som likevel er av mindre alvorlig karakter.

Videre vil en demonstrasjon være mer rettmessig dersom det er gitt beskjed til politiet i tråd med politil. § 11 første ledd. Noe som vil øke terskelen for hva en alminnelig gjennomsnittlig borger må forventes å tåle. En forstyrrende handling som skjer i forbindelse med demonstrasjon vil imidlertid ikke gjøres mer rettmessig ved søknad til politiet, dersom handlingen går utenfor rammene av demonstrasjonen jf. Rt. 1977 s. 944.

Etter dette kan en konkludere med at en fredelig demonstrasjon, som politiet er varslet om, nok som hovedregel ikke vil være «utilbørlig» etter strl. § 181 første ledd. En fredelig demonstrasjon som politiet ikke er varslet om vil også som hovedregel være tilbørlig, jf. HR-2022-981-A avsnitt 32. Politiet er derimot ikke i slikt tilfelle gitt anledning til å

vurdere om demonstrasjonen bør nektes. Dette medfører økt sannsynlighet for at slike demonstrasjoner kan forstyrre verdiene i strl. § 181 første ledd, bokstav a-d, i for stor grad.

Mest avgjørende virker å være om demonstrasjonen kunne vært gjort på mildere vis, og eventuelt om det er god grunn for at dette ikke ble gjort. Muligheten for å demonstrere på mildere vis ble vektlagt i de nevnte HR-2022-981-A og Rt. 1979 s. 1686. I denne anledning står sivil ulydighet i en særstilling. Sivil ulydighet er i utgangspunktet ikke rettmessig, men er som nevnt over delvis vernet av demonstrasjonsfriheten. De aller fleste demonstranter som benytter sivil ulydighet kunne imidlertid fått frem poenget sitt også uten bruk av sivil ulydighet som virkemiddel. Det vil derfor sannsynligvis være en hovedregel om at en demonstrasjon som benytter sivil ulydighet er «utilbørlig».

Oppsummerende ser vi etter dette er det er mulig å danne seg et bilde generelt av hva som vil gjøre en demonstrasjon «utilbørlig», og i hvilke tilfeller domstolene vil tolke bestemmelsen til å ikke gjelde en gitt demonstrasjon. Domstolene foretar ikke en nærmest fri vurdering, men forholder seg til nokså klare vurderingsmomenter, som gjør det mulig for en demonstrant å forutberegne sin rettstilstand.

Demonstrasjoner er imidlertid bare ett typetilfelle, det er ikke gitt at rettspraksis vil kunne hjelpe en borger å forutberegne sin rettstilstand ved andre handlingstyper. Høyesterett sin fremgangsmåte er også verd å kommentere. Slik strl. § 181 første ledd brukes i HR-2022-981-A virker det som nevnt som om spørsmålet egentlig er om demonstrasjoner som i utgangspunktet er utilbørlige ordensforstyrrelser, kan unnskyldes. Det foretas som sagt en rettsstridslignende vurdering. Hvor fritt eller bundet skjønn domstolene har vil derfor kunne være avhengig av hvor klar retten ellers er rundt et gitt typetilfelle.

Demonstrasjoner er vernet av Grunnloven og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, og har dermed et særlig klart vern, som muligens putter dem i en særposisjon i forhold til mange andre typetilfeller.

Handlingstyper uten et klart vern kan dermed bli langt mindre forutberegnelige. Samtidig vil de vanligste handlingstypene i strl. § 181 første ledd normalt være de handlingstypene som finner best dekning i rettspraksis om bestemmelsen, ettersom det er disse handlingstypene som oftest har skjedd før. Prinsippet om at like tilfeller skal behandles likt kan dermed til en viss grad bøte på den manglende forutberegneligheten i de vanligste sakene.

8. Avsluttende bemerkninger

I dette siste kapittelet skal jeg ikke lenger undersøke hvordan rettstilstanden er. I dette kapittelet skal jeg presentere mine egne meninger om hva jeg har lært av å skrive oppgaven, og hva jeg mener oppgaven belyser som er interessant. Jeg vil likevel benytte noen rettskilder i dette kapittelet der disse kan illustrere et poeng.

Det mest problematiserte uttrykket i denne oppgaven er «utilbørlig», og som det følger av oppgaven kan dette sees som en rettslig standard. Knoph uttalte i 1939 at rettslige standarder burde bannlyses fra strafferetten.³⁹ For å øke presisjonsnivået i loven ble noen rettslige standarder fjernet ved overgangen til ny straffelov, deriblant strl. 1902 § 97 om «utilbørlig» forbindelse med okkupasjonsmakt.⁴⁰ På den andre siden er det fremdeles flere straffebestemmelser som bruker uttrykket «utilbørlig», deriblant strl. § 151 om stemmekjøp og utilbørlig stemmepåvirkning, og den tidligere behandlede strl. § 253 om tvangsekteskap. Andre rettslige standarder er det enda flere av. Den fortsatte bruken av rettslige standarder nesten 100 år etter Knophs uttalelse tilsier at rettsutviklingen ikke virker å være på vei mot å fjerne dem helt.

Det som gjør «utilbørlig» i strl. § 181 første ledd så interessant er likhetene det har med en rettsstridsreservasjon. Selv om forarbeidene til straffeloven skulle gjøre straffeloven mer presis ved å begrense og klargjøre bruken av rettsstridsreservasjoner, og selv om ordlyden av «utilbørlig» tilsier at det betyr noe annet enn en rettsstridsreservasjon, er det som vist flere tilfeller av rettspraksis hvor «utilbørlig» likevel behandles nærmest som en slags rettsstridsreservasjon.

Mye av problemet ligger nok i at verken ordlyden eller forarbeidene til strl. § 181 gir noen anvisning på hvordan «utilbørlig» skal forstås. Spørsmålet er overlatt helt til domstolenes skjønn, og domstolene virker til å behandle vilkåret som et hovedvilkår eller et unntaksvilkår litt fra sak til sak. Når bestemmelsen er vag og generell, og det ikke er klare holdepunkter eller klar praksis for hvordan den anvendes, er det vanskelig å vite hva bestemmelsens kjerne er. Det blir da nærmest umulig å vite om bestemmelsens kjerne etter tolkningsprosessen forblir den samme jf. Eksportkontroll-dommen.

³⁹ Knoph (1939) s. 24

⁴⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 67

Når lovgiver i et tilfelle som dette ikke har vurdert hva som bør være omfanget av bestemmelsen, er det desto viktigere at domstolene tar ansvar for å oppklare bestemmelsen. Høyesterett foretar imidlertid sjeldent vurderingen av hva som gjør en handling tilbørlig eller «utilbørlig» eksplisitt, og de er sjeldent tydelige på hva terskelen for denne vurderingen i det hele tatt er. Domstolene ser ikke ut til å ha forsøkt å oppklare bestemmelsens omfang og rekkevidde, mer enn lovgiver har gjort. Det blir veldig vanskelig for allmennheten å forutberegne sin rettstilstand etter en vag og generell straffebestemmelse, hvor de viktigste rettskildene ikke en gang belyser bestemmelsens kjerne. En kan for eksempel ikke forvente at en alminnelig borger skal foreta en kontekstuell tolkning av forarbeidene til politil. § 7, for å få tydelig inntrykk av at det skal foretas en objektiv tolkning av om en handling er «utilbørlig».

I forlengelse av dette må det imidlertid fremheves som en potensiell svakhet ved oppgaven et det ikke er mulig å se på enhver dom Høyesterett har avsagt om strl. § 181 første ledd. Det er mulig at Høyesterett samlet sett har klargjort hva som ligger i «utilbørlig» i noe større grad om en ser på et større utvalg med rettspraksis. På den andre siden må det være mulig for folk flest å finne ut hva som er straffbart og ikke. Det kan ikke forventes at en person setter seg inn i svært omfattende rettspraksis. Dersom Høyesterett i større grad enn hva som kommer fram av denne oppgaven har klargjort for omfanget av «utilbørlig», vil jeg derfor argumentere for at dette bør komme tydeligere fram i Høyesterett sin behandling av strl. § 181 første ledd generelt.

Idéen om at begreper som «utilbørlig» er problematiske i strafferetten har som nevnt vært fremmet i nesten hundre år. Når det fremdeles er valgt at slike begreper skal brukes gir det i seg selv grunn til å anta at uklarheten ikke medfører et veldig stort rettssikkerhetsmessig problem. Det må også fremheves som nevnt tidligere at vage og generelle straffebestemmelser er svært nyttige da disse kan hjelpe å holde strafferetten dynamisk og samtidig dekkende.

Jeg mener likevel at uklare og vage begreper i strafferetten som «utilbørlig» medbringer lovgiver og domstolene et visst ansvar. Det må være opp til lovgiver, med hjelp fra domstolene, å være ekstra påpasselig ved bruk av vage og generelle bestemmelser, slik at bestemmelsen kan oppfylle sin hensikt uten å risikere å være mer til skade enn fordel for strafferetten.

Jeg mener derfor at det rett og slett bør gjøres et arbeid som i større grad enn før koordinerer begrepsbruken i vage straffebestemmelser, og at begrepene gis en form for avgrenset rekkevidde i ordlyden eller i forarbeid. Slik vil strafferetten kunne fortsette å bruke vage bestemmelser, men samtidig har allmennheten konkrete kilder å se til for å forstå det nærmere innholdet av strafferetten.

Tidligere i oppgaven foreslo jeg at «utilbørlig» kanskje bør kalles en rettsstridskvalifikasjon. Jeg vil avslutningsvis bemerke hva en slik kategori vil innebære. Ordet er riktignok ikke helt dekkende, da det ikke nødvendigvis må foreligge rettsstrid for at en handling er «utilbørlig». Jeg viser her til den tidligere beskrivelsen av at alle handlinger som er rettsstridige nok også er utilbørlige, men at enhver utilbørlig handling ikke automatisk kan kalles rettsstridig. Videre vises det til Rt. 1955 s. 400 hvor Høyesterett uttrykkelig konkluderer med at slag som selvforsvar var berettiget, selv om det ikke oppfylte betingelsene for rettsstridsreservasjonen nødverge.

Selv om det foreslåtte begrepet rettsstridskvalifikasjon ikke er perfekt, får det frem forskjellen mellom en reservasjon, altså en åpning for å gjøre unntak. Og en kvalifikasjon, som sier noe om hvordan en handling må være, for å være dekket. Distinksjonen mellom rettsstridsreservasjon og en her kalt rettsstridskvalifikasjon, går hovedsakelig på hva som er hovedregelen. Dersom begrepene blandes vil en kunne få situasjoner hvor et kvalifiserende vilkår som «utilbørlig» behandles som et unntak, slik tilfellet synes å være i noe av den gjennomgatte rettspraksisen i kapittel 5. Dette vil medføre at bestemmelsens hovedregel i realiteten snus på hodet, da det ikke lenger må begrunnes at en handling er «utilbørlig», men i stedet hvorfor den ikke er det likevel. Det er altså ikke lenger straff som må begrunnes, det er å ikke straffes som må begrunnes.

En slik ordning vil være klart uforutberegnelig. Når lovgiver har sett det nødvendig å kvalifisere hvilke forstyrrende handlinger som er straffbare med begrepet «utilbørlig», gir det liten mening å anta at enhver ordensforstyrrelse i utgangspunktet allerede er utilbørlig. Det minnes om at ordlyden i strl. § 181 første ledd er ganske vag og dermed favner svært vidt. Enhver handling kan tenkes å utgjøre en ordensforstyrrelse. En ordning om at ordensforstyrrelser bare unngår straff der de kan unnskyldes, vil vesentlig utvide omfanget av hvilke handlinger som i utgangspunktet er straffbare. For allmennheten vil det være utfordrende å forutberegne sin rettstilstand dersom svært mange handlinger er straffbare, men domstolene etter sitt skjønn kan la være å tilkjenne straff. Videre vil en ordning hvor handlinger er ordensforstyrrelser er straffbare med mindre det motsatte er bevist, stride

mot den alminnelige handlingsfriheten i samfunnet, og mot oppsettet av straffeloven som i all hovedsak oppgir hvilke handlinger som er straffbare.

Litteraturliste

- Auglend, Ragnar L og Mæland, Henry J. 2016. *Politirett 3. utgave*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Fredrisken, Steinar og Spurkland, Kai. 2019. *Ordensjuss, 2. utgave*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Gröning, Linda. Husabø, Erling J og Jacobsen, Jørn. 2019. *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett 2. utgave*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Knoph, Ragnar. 1939. *Rettslige standarder: særlig Grunnlovens § 97*. Oslo: Grøndahl.
- Kunnskapsforlaget. 1994. *Norske synonymer blå ordbok*. Oslo: A/S Gyldendal norsk forlag.
- Landfald, Aagot og Paulssen, Kjell M. 2006. *Norsk ordbok bokmål*. Oslo: Cappelen.
- Mæhle, Synne S og Aarli, Ragna. 2022. *Fra lov til rett, 3. utgave*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Nygaard, Nils. 2004. *Rettsgrunnlag og standpunkt 2. utgåve*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Skjerdal, Nicolai V. 1998. *Kvalitative hjemmelskrav: Legalitetsprinsippet i norsk rett og lovskravet i den europeiske menneskerettighetskonvensjonen med enkelte komparative linjer - with a summary in english*. Oslo: Tano Aschehoug.

Lover og Forskrifter

- Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven – Grl.)
- Lov 31. mai 1900 nr. 5 om Løsgjængerer, Betleri og Drukkenskap (løsgjengerloven)
- Lov 22. mai 1902 nr. 10 almindelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902)
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950 (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen – EMK)

- Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven – politil.)
- Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven – mrl.)
- Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.)
- Forskrift 15. desember 2006 nr. 1456 forskrift til forvaltningsloven (forvaltningsforskriften)

Forarbeid

- Ot.prp.nr.22 (1994-1995) Om lov om politiet (politiloven)
- Ot.prp.nr.113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)
- Ot.prp nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
- Ot.prp nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Domsregister

Høyesterett:

- Rt. 1925 s. 250
- Rt. 1955 s. 400
- Rt. 1973 s. 433 (Passbåt)
- Rt. 1977 s. 944
- Rt. 1979 s. 1686
- Rt. 1983 s. 647
- Rt. 1983 s. 1378

- Rt. 1985 s. 58 (Ubåt)
- Rt. 2012 s. 313 A
- Rt. 2014 s. 238 A (Hønehauk II)
- HR-2016-1458-A (Haxi)
- HR-2016-1836-A
- HR-2016-2228-A (Segway)
- HR-2019-900-A (Eksportkontroll)
- HR-2020-955-A (Settefisk)
- HR-2022-981-A

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen:

- Kokkinakis v. Greece [J], ECHR:1993:0525JUD001430788
- Cantoni v. France [J], ECHR:1996:1115JUD001786291
- Kononov v. Latvia [GC], ECHR:2010:0517JUD003637604
- Kudrevičius and others v. Lithuania [GC], ECHR:2015:1015JUD003755305